

PLEISTERENDE DWERGMEEUWEN TIJDENS DE VOOR- JAARSTREK IN HET OOSTELIJK VECHTPLASSENGEBIED

Jan van der Winden & Andre van Kleunen

Dwergmeeuwen trekken in het voorjaar in grote aantallen door Nederland. De schattingen op basis van zeetrekellingen lopen op tot 30.000 vogels (Den Ouden & Stougje 1990). De hoofdmoot trekt door de kuststreek inclusief het Deltagebied, een deel van de vogels trekt door het binnenland (SOVON 1987, Platteeuw *et al.* 1994, Bijlsma *et al.* 2001). De Avifauna van Nederland vermeldt dat de soort in het binnenland in het voorjaar schaars, op grote hoogte, doortrekt en soms kortstondig naar beneden komt om te foerageren. Van de Loosdrechtse Plassen worden desondanks al sinds de jaren tachtig groepen foeragerende of doortrekkende dwergmeeuwen opgegeven (van Beusekom 1982, Russer 1985). Zo verbleven er in april-mei 1985 tenminste 75 op de Loosdrechtse Plassen.

Na 1985 bleef het lang stil. Vanaf het begin van de jaren negentig werden er wel weer waarnemingen van pleisterende dwergmeeuwen doorgegeven aan het waarnemingenarchief van de Vogelwacht Utrecht. De vogels pleisterden op de Loosdrechtse Plassen en de Hoogekampse Plas, een 25 ha grote ontgrondingsplas en voormalige vuilstort, gelegen tussen Groenekan en De Bilt. Er werden weer vele tientallen tot honderden vogels waargenomen, veelal gedurende aaneengesloten periodes tussen half april en begin mei. De waarnemingen kwamen van vrijwel alle open wateren in het Oostelijk Vechtplassengebied. Nadat er in 1996 en 1997 regelmatig groepen vogels op de zuidelijke Loosdrechtse Plassen aanwezig waren, zijn in de jaren 1999-2001 geregeld op één dag zoveel mogelijk plassen van de Oostelijke Vechtplassen gelijktijdig geteld om een indruk te krijgen van het totaal aantal aanwezige vogels, het belang van de verschillende plassen en eventuele verschuivingen. De Hoogekampse Plas werd in deze jaren ook meerdere keren in het seizoen geteld en in 2001 ten minste één keer per week.

Methode

Uit de periode vóór 1999 zijn losse meldingen uit het waarnemingenarchief van de Vogelwacht Utrecht bewerkt. In de periode 1999-2001 zijn in de periode half april tot half mei meer of minder regelmatig tellingen uitgevoerd van het grootste deel van de Oostelijke Vechtplassen. De telvolledigheid nam in de periode 1999-2001 toe. In 1999 werden uitsluitend de Utrechtse delen van het Vechtplassengebied geteld. In de laatste twee jaren werden ook Noord-Hollandse gebiedsdelen geteld, waaronder twee keer ook de verder noordelijk gelegen Spiegelpolder.

Behalve de Loenderveense Waterleidingplas zijn alle open wateren van het Oostelijk Vechtplassengebied vanaf de openbare weg, jachthavens of aanlegsteigers met een telescoop prima te overzien. De Waterleidingplas is ten minste voor de helft te zien vanaf de Lambertszkade. Als daar enige tijd wordt waargenomen, kunnen eventueel rondvliegende Dwergmeeuwen worden opgemerkt en kan een indruk van de aantallen worden verkregen.

Dwergmeeuwen in het Vechtplassengebied in de jaren 1993-1998

Uit de periode 1993-1998 bevinden zich redelijk veel losse meldingen van dwergmeeuwen in het waarnemingenarchief van de Vogelwacht Utrecht. Tabel 1 vat de belangrijkste minimaal en maximaal getelde aantallen samen per gebied. Wat opvalt is dat de Hoogekampse Plas jaarlijks, in ieder geval vanaf 1993, door dwergmeeuwen bezocht werd in het voorjaar, met als uitschieter in 1994 een zeer hoog aantal van 200 vogels. De Oostelijke Vechtplassen werden ook jaarlijks bezocht door dwergmeeuwen. De telinspanning was in de genoemde periode zeer laag of onregelmatig zodat geen indruk verkregen kan worden over de werkelijke aanwezige aantallen. De losse meldingen duiden echter wel op mogelijk grote aantallen van vele honderden pleisterende vogels.

Jaar	gebied	min-max	periode
1993	Loenderveen	2	24/4
	Hoogekampse Plas	14	17/4
1994	Stille Plas	12	30/4
	Hoogekampse Plas	14-200	3/4-24/4
1995	Hoogekampse Plas	5-20	8/4-30/4
	Stille Plas	8	23/4
1996	Loenderveen	1-280	22/3-1/5
	Stille Plas	100	29/4
1997	Hoogekampse Plas	2	28/4
	Loosdrechtse Plassen	85-175	21/4-27-4
1998	Hoogekampse Plas	1-28	13/4-19/4
	Loosdrechtse Plassen	1-82	9/4-1/5
	Hoogekampse Plas	4	13/4

Tabel 1 Minimaal en maximaal getelde aantallen dwergmeeuwen in het Oostelijk Vechtplassengebied en de Hoogekampse Plas bij Groenekan in de periode 1993-1998. De Vechtplassen werden in deze periode nooit compleet geteld, waardoor de aantallen incompleet zijn.

Dwergmeeuwen in het Vechtplassengebied in de periode 1999-2001

In de periode 1999-2001 is meer of minder regelmatig een (groot) deel van het Vechtplassengebied geteld op het voorkomen van dwergmeeuwen. Uit de tellingen bleek dat jaarlijks meer of minder grote aantallen in het Vechtplassengebied pleisteren. In 1999 werd op het Wijde Blik zelfs een maximum van 1100 vogels geteld. In de andere jaren liepen de gebiedstotalen op tot ten minste 330 vogels. In de laatste decade van april en de eerste decade van mei zijn altijd enige tientallen tot vele honderden vogels enige tijd aanwezig. De locaties waar de vogels pleisteren, verschilden binnen en tussen jaren behoorlijk. Grote groepen waren in de regel langere tijd aanwezig op de Loenderveense Plas en het Wijde Blik, waardoor deze gebieden op dit moment het belangrijkste lijken te zijn.

Hoewel de aantallen in een paar dagen fors kunnen dalen, is het duidelijk dat het gebied gedurende de gehele trekperiode als pleisterplaats door dwergmeeuwen benut wordt. De dwergmeeuwen vliegen uitsluitend boven het open water, in de regel ver verwijderd van de oever. De besloten gebieden, zoals de Tienhovense Plassen, Kievitsbuurt en Ankeveen, worden door de vogels niet benut. De vogels

foerageren voor zover waargenomen uitsluitend op kleine insecten die laag boven het wateroppervlak gevangen worden.

De invloed van het weer op de aanwezigheid of verblijfsduur van de aantallen dwergmeeuwen is niet onderzocht. Dit omdat voor een goede analyse dagelijks en wellicht zelfs meerdere keren per dag waargenomen zou moeten worden om wegtrek en aankomst goed te kunnen registreren. Het is echter waarschijnlijk dat weersinvloeden wel een grote rol spelen. De indruk bestaat dat vogels vooral langer aanwezig bleven in het gebied wanneer winden uit het noorden overheersten (tegenwind) of wanneer het een periode gewoonweg slecht, regenachtig weer was. Meer (regelmatige) tellingen zijn noodzakelijk om dit inzicht te vergroten.

datum	I	II	III	IV	V	Stille Plas	Loenderveen	Vuntus	Wijde Blik	Spiegel-polder	Som
1999											0
21-4				0	0	0					0
25-4						0					1
26-4				0	0	1					12
18-4				6	6	0					1100
30-4									1100*		82
1-5	22	30	30	0	0	0	0	0			69
5-5	20	20	20	0	4	5					
2000											
23-4	12	14	0	0	0	0	50	0	290	0	340
30-4	0	10	8	6	0	0	20	0	200		220
2001											
22-4	3	0	33	22	43	1	225	3	0		330
29-4	3	0	6	1	0	0	12	0	31		53
5-5	0	2	0	0	0	0	0	0	19	0	21
6-5	0	0	0	0	0	0	0	0	15		15
10-5	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0

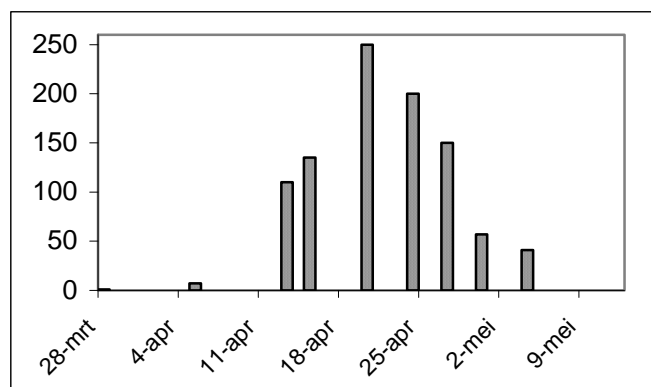
Tabel 2 Aantallen pleisterende dwergmeeuwen in het voorjaar in het Oostelijk Vechtplas-engebied in de periode 1999-2001. Waar een nul (0) staat, is het deelgebied geteld, indien er niets staat, is het gebied niet bezocht op de betreffende datum. * losse melding C. van Turnhout. De Romeinse cijfers I t/m V geven de nummering van de Loosdrechtse Plassen weer (1^e tot en met 5^e Plas).

De Hoogekampse Plas

De Hoogekampse Plas bij Groenekan werd ook in de periode 1999-2001 jaarlijks door dwergmeeuwen bezocht. Evenals in de periode ervoor waren de aantallen sterk wisselend met de volgende maxima: 1999: 60, 2000: 4 en 2001: 250. Hoewel de telinspanning jaarlijks verschilde, werd in deze periode altijd wel geteld in de periode waarin de grootste aantallen aanwezig zouden moeten zijn (eind april). In 2001 werd wekelijks geteld vanaf eind maart en uit deze tellingen blijkt dat de pieken in de periode half april-begin mei liggen (figuur 1). Dit bevestigt het doortrekpatroon in het Vechtplassengebied, ondanks de minder frequente tellingen hier. Evenals in het Vechtplassengebied kunnen dwergmeeuwen op de Hoogekampse Plas langere tijd aanwezig zijn. In 2001 leken de grote aantallen zelfs langer aanwezig dan in het Vechtplassengebied.

Dwergmeeuwen elders in Utrecht

Elders in de Provincie Utrecht werden pleisterende dwergmeeuwen gemeld uit het rivierengebied of uit de Randmeren. In het waarnemingenarchief bevinden zich uit deze gebieden uitsluitend incidentele meldingen van kleine aantallen in het voorjaar. Opvallend is de afwezigheid van dwergmeeuwen op de Vinkeveense Plassen, waar de bezoekenintensiteit in de piek doortrekperiode hoog is in verband met het onderzoek aan Krooneenden aldaar. Dit duidt erop dat grote plassen niet *a priori* dwergmeeuwen aantrekken. Doortrekkende (overvliegende) dwergmeeuwen worden slechts zeer spaarzaam waargenomen in de provincie Utrecht. In het voorjaar zijn trekkende groepjes gezien bij Tienhoven (30/4/1999 20 ex. noord, 22/4/2001 27 ex. zuid), bij Demmerik (29/4/2000 5 ex. noord) en bij de Steenwaard (1/5/2000 1 ex.). Dit kan erop duiden dat de meeste vogels inderdaad op grote hoogte doortrekken zoals gesuggereerd wordt in de Avifauna van Nederland. De schaarse locaties waar desalniettemin vogels werden waargenomen, duiden echter op mogelijke doortrek in het gehele westelijk deel van de provincie.

Figuur 1 Aantalsverloop van pleisterende dwergmeeuwen op de Hoogekampse Plas bij Groenekan in het jaar 2001.

Overige soorten boven de plassen van het Vechtplassengebied

Tijdens de tellingen van dwergmeeuwen in de jaren 1999-2001 boven de Loosdrechtse Plassen werden visdief en zwarte stern ook geteld. Visdieven kwamen nooit in grote aantallen voor. Maximaal werden er in 1999 79 geteld. Dergelijke aantallen komen overeen met de lokale broedpopulatie en duiden niet op doortrek van enige betekenis. Zwarte sterns kunnen wel in aanzienlijke aantallen voorkomen, zoals in 2001 bleek toen met name op het Wijde Blik in de periode eind april tot begin mei grote aantallen aanwezig waren. Op 29 april foerageerden hier 226 zwarte sterns en dit aantal liep op naar 652 vogels op 6 mei. Op 10 mei waren er nog maar 19 aanwezig. Klaarblijkelijk was alles weer vertrokken. In 2000 was een maximum van 84 vogels aanwezig op 30 april.

Gierzwaluwen werden ook geteld. Op 5 mei 2001 was er sprake van een aanzienlijk aantal van 540 vogels, tijdens andere tellingen waren het er maximaal 100.

Ook boven de Hoogekampse Plas worden jaarlijks tot enige tientallen zwarte sterns en enkele visdieven gezien tussen de dwergmeeuwen. Met name tijdens slecht weer (harde wind en regen) foerageren enige honderden zwaluwen en gierzwaluwen tussen april en juni boven de plas.

Zwarte sterns en gierzwaluwen profiteren evenals de dwergmeeuwen in het voorjaar van de aanwezigheid van vele kleine insecten boven het water. Deze soorten foerageren in de regel gemengd met de dwergmeeuwen, maar in 2001 waren de grootste aantallen zwarte sterns aanwezig op een moment dat de dwergmeeuwen al grotendeels weggetrokken waren. Toch zijn er geregeld grote gemengde groepen waar te nemen boven wateren met veel insecten. Visdieven foerageren soms in kleine aantallen tussen de andere soorten op insecten, maar de meeste vogels vliegen verspreid door het gebied op zoek naar vis.

Het belang van de Oostelijke Vechtplassen voor dwergmeeuwen

Uit de losse meldingen en meer systematische tellingen blijkt dat het Vechtplassengebied en de nabijgelegen Hoogekampse Plas jaarlijks in het voorjaar door dwergmeeuwen als foerageergebied gebruikt worden. Dat dit niet altijd kortstondig is, zoals door Bijlsma *et al.* (2001) vermeld wordt, blijkt wel uit de lange periode in april en mei waarin dit jaarlijks gebeurt. Soms blijven grote aantallen meer dan één tot twee weken aanwezig. Dit wordt ondersteund door de afwezigheid van of lage aantallen dwergmeeuwen in de Randmeren en de Vinkeveense Plassen. Als de dwergmeeuwen "per ongeluk" kortstondig naar beneden komen naar grote wateren zou de situatie bij de verschillende plassen in Utrecht vergelijkbaar moeten zijn. De systematisch grote aantallen in het Oostelijk Vechtplassengebied en de Hoogekampse Plas duiden op een voorkeur van de soort. Dit geldt ook voor zwarte stern en gierzwaluw, die bijvoorbeeld bij Vinkeveen in veel kleinere aantallen te zien zijn, zodat het aannemelijk is dat de insectenrijkdom van de Oostelijke Vechtplassen en de Hoogekampse Plas in het (vroeg) voorjaar zeer goed is.

Dat de aantallen verblijvende dwergmeeuwen procentueel fors kunnen zijn, blijkt wel uit de jaren 1995, 1999, 2000 en 2001 waarin maximaal 0,5-1,5% van de flyway-populatie (60.000-90.000 ex.) op één moment aanwezig was in het Vechtplassengebied (Rose & Scott 1997). Dit is nog exclusief de Hoogekampse Plas waar soms ook nog honderden dwergmeeuwen zaten.

Waarschijnlijk maken meer vogels gebruik van het gebied dan op basis van deze tellingen te bepalen is. Een deel van de vogels verdwenen namelijk al is als andere aankomen (turnover). Hiermee rekening houdend is het niet onwaarschijnlijk dat er regelmatig jaren zijn dat 1% of meer van de flyway-populatie van het gebied gebruik maakt. Van Roomen *et al.* (2000) vermelden deze situatie niet, hoewel dit een extra argument is voor de aanwijzing van het Oostelijk Vechtplassengebied als Speciale Beschermingszone (SBZ) in het kader van de Vogelrichtlijn, waarbij vooral het open water van belang blijkt te zijn. Het ontbreken van dergelijke gegevens is niet vreemd aangezien de dwergmeeuwen niet in een periode voorkomen dat het gebied integraal geteld wordt (midwintertelling) of dermate

sterk in aantal kunnen wisselen of gepiekt voorkomen dat maandelijks tellingen in het kader van de monitoring van SBZ's onvoldoende frequent zijn. Dit is een reden te meer om te trachten jaarlijks in de periode half april tot begin mei frequent het gebied geheel te tellen op aanwezige dwergmeeuwen.

Dankwoord

De vele waarnemers die hun gegevens toestuurd aan het waarnemingenarchief worden hiervoor bedankt. Het overzicht kon hierdoor gecompleteerd worden. Arjan Boele wordt bedankt voor de hulp bij het beschikbaar krijgen van deze digitale gegevens.

Literatuur

- Beusekom, R. van. Dwergmeeuwentrek op 2 mei. De Kruisbek 82-4: 184, 1982.
- Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht, 2001.
- Den Ouden, J.E. & L. Stougie. Voorjaarestrek van Dwergmeeuwen *Larus minutus* langs de Noordzeekust. Sula 4: 90-98, 1990.
- Platteeuw, M., N.F. van der Ham & J.E. den Ouden. Zeetrekellingen in Nederland in de jaren tachtig. Sula 8 (1/2; special issue): 1-203, 1994.
- Russer, E. Dwergmeeuwen in het Vechtplassengebied. De Kruisbek 85-3: 104-106, 1985.
- Roomen, M.W.J. van, A. Boele, M.J.T. van der Weide, E.A.J. van Winden & D. Zoetebier. Belangrijke vogelgebieden in Nederland, 1993-97. Actueel overzicht van Europese vogelwaarden in aangewezen en aan te wijzen speciale beschermingszones en andere belangrijke gebieden. SOVON-informatierapport 2000/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen, 2000.
- Rose, P.M. & D.A. Scott. Waterfowl population estimates – second edition. Wetlands International Publ. 44, Wageningen, The Netherlands, 1997.
- SOVON. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem, 1987.